

Muutamia uudissanaehdotuksia.

Uudelle lainasanalle on syytä hakea suomalainen vastine, jos se on jokamiehen sana, mutta äänneasultaan meikäläiselle hankala ja suomenkieliseen ympäristöönsä soveltumaton. Liiallista suomen kielen eristymistä muista kulttuuri-kielistä ei voi suositella, mutta yli koh- tuuden rajain ei liene vielä astuttu, jos yritämme suomalaisia vastineita seuraaville uusille lainasanoille. Toiset niistä ovat tiedustelujen johdosta tai muuten tulleet esille; toisille on tätä ennenkin haeskeltu vastineita.

Yleisradio julisti jokunen vuosi sitten kilpailun, päämääränä kunnollisen vasti- neen saaminen *reportaasi*-sanalle. Vaikka ehdotuksia tuli kaikkiaan 980, jäi asia vielä avoimeksi. Vastaajista 61 ehdotti *selostusta*, 18 *selostetta* (jo varattuja sanoja!), 30 *repostetta* jne. Monet vas- taajat eivät olleet selvillä siitä, että *reportaasi* merkitsee uutisten metsästä- mistä eikä mitään muuta. Jos kuitenkin lähdemme juuri sanotusta, että repor- taasi on uutisten pyydystämistä, niin sana tulee *kalastamisen*, *linnustamisen*,

marjastamisen ja kaikenlaisen saalistamisen tasalle, ts. *reportaasi* olisi uutistamista, uutistelua. Vikana tässä sanassa on, että se äänteellisesti tulee liian lähelle uudistamista, uudistelua; merkityksen eron perustaminen *t~d:n* varaan on suomessa arveluttavaa. Siksi sana on omaksuttava lyhennettynä: *uutelu* = *reportaasi*, *uuteliija* = *reportteri* — ne rinnastuvat hyvin sanomalehtialan sanoihin *haastattelu*, *haastattaja*, *haastattelija*, joita yli 30 vuotta sitten olin keksimässä minäkin. Yhdyssanoja: *radiouutelu*, *kuvauutelu*, *kamerauutelu*, hoitaa lehden *urheilu-uutelua*. Tosin K. J. Gummeruksella oli uudissana *uutelo* = novelli, mutta tämä sana on nyt jo museotavaraa, eikä se häiritse esittämäämme teon ja teon tuloksen nimeä *uutelu*.

Sanomalehtiutinen toi äsken tietoja seinämaalausten *entisöinnistä* Turussa. Professori Linkomiehen Homeros -kirjassa on erään kuvan alla: Hellenistisen ajan kreikkalainen veistos *ennallistettuna*. Sekä *ennallistaa* että *entisöidä* ovat käytettyjä *restauroida* -sanan vastineita, mutta silti johto-opillisia epämuodostumia. Tarjona on luonteva sana *entistää*, joka hyvin liittyy sarjaan *onnellistaa*, *koneellistaa*, *suomalaistaa*. Taikka, kun joku on vieronut sellaista takovaa muotoa kuin *entistettävää*, omaksuttakoon tämä sana sievässä murremuodossa *ennistää*. Molemmat muodot ovat äänne- ja johto-opin kannalta moitteettomia.

Lasipalatsin ikkunassa oli taannoin Yhdysvaltain mainos »tulevia kilpajalorotuisia hevosia. Englannin ja ranskan *champion* on suomeksi *sampi*. Sillä Ison Tietosanakirjan mukaan *champion* nykyisin tarkoittaa mestariurheilijaa. Sen vastineeksi suomessa sopii oivallisesti murrenana *sampi*, ensinnäkin äänne-

asun samanlaisuuden takia, mutta myös merkityksensä takia. Pohjois-Ruotsin suomalaismurteiden alueilla sanotaan: *Kyllä se oli sampi se mies*, tai: *Se oli miesten sampi*. Ja jos kysyt selitystä, niin saat vastaukseksi: *Se ei ole mistään muusta ko hänen isouestansa ja voimastansa. Sampikäärme ja sampikala* tunnetaan; mutta ei suinkaan kansanrunon sampoa taikka Mustanmeren kaviaarikalaa merkitsevinä, vaan selitettynä käärmeen tai kalan kuninkaaksi tai päälliköksi. Myös paraasta hevosesta: *Se on sampi hevosten suassa* (parvessa). *Sampi* siis soveltuu äänteellisesti ja merkityksellisesti oivallisesti *championin* vastineeksi.

Toinen urheiluelämän alalla kuuluva sana on *diskos*, suomeksi *kiekko*. Tämänpä sanan voisi vähennysmuotoisena siirtää farmakologian alalle: *kiekkonen* = *tabletti*. Tämä ranskasta saatu sana olisi oikeastaan *taulunen*, mutta se ei sovellu neliskulmaiseen tabletin edustajaksi. Jotkut lääkärit käyttävät *nappi* -sanaa merkitsemään tablettia. Mutta jos ihanteeksi asetamme, että kullakin käsitteellä on vasittu nimensä, niin on syytä tähän omaksua *kiekkonen*, joka latuskaisena ja pyöreänä on sana paikallaan. Siis: *yöksi kaksi adinaalikiekkosta*.¹ Mutta ei ole kovin vastustettava myöskään *nappia*, koska sillä on joltininkin käyttö takanaan: kaksi *adinaalinappia*.

Urheilijoilla on oma kielensä, oppineesti sanoen sosiaalinen murteensa, arkisesti sanoen slanginsa, jossa on omat sanansa, omat puheenpartensa ja muut nokkeluutensa. *Slangi* -sanalle ei ole löytynyt mukavaa suomalaista sanaa. Tarjona voisi olla esim. *mongerrus*, *mongerma*, *sokellus*, *melska*, *salanki*, mutta näitä tyydyttävämpi kenties olisi (lehtori Ahti Rytkösen sana) *tolska*. Puhuttaisiin siis *urheilutolskasta*, *koulu-*

¹ *Kiekkonen* mainitaan ruotsin 'tablett' -sanan vastineena Cannelinin ruots.-suom. sanakirjassa v. 1939. (Toimituksen lisäys).

lais- ja *sotilastolskasta*, *katutolskasta* jne. Tai: Hra E. G. puhuu vuolaasti ranskaa, vieläpä pariisilastolskaakin.

Ylioppilastolskaan kuuluvalla *fuksi*-sanalla on kysytty sopivia suomalaista vastinetta. Tämä saksalaisperäinen sanahan oikeastaan merkitsee kettua, mutta sen ohella ensi vuoden ylioppilasta aivan niinkuin saksassakin. Sen merkitysvastineita ovat *keltanokka*, ruotsin *gulnabb* ja entisaikoina *beaani*, niinkuin vanha virsikirja lauloi: beaanit elävät juur ilkiästä, elä sinä siviästä. Pohjois-Suomessa elää murrekana, joka auttavasti vastaa fuksia: *hurrikas*, so. ensikertalainen, esim. kaupunkimatalla. Olkoon tuo vastineen ehdokas mainittuna, vaikka *fuksi*, joka on tehnyt johdannaisiakin: *fuksiaiset*, *fuksittaja*, *fuksitar*, saattaa sisukkaasti pitää puoliaan hurrikasta vastaan.

Ylioppilaista siirrymme tuokioksi yliopistoon. Sieltä vastataan eräästä puhelmesta *kirjoittamo* tai *konekirjoittamo*. Tämä paikalleen osuva uudissan on samasta kansliasta peräisin sikäläisten kirjoittajaneitosten keksaisema konekirjoitustoimiston tai puhtaaksikirjoituskanslian sijaan. Sana on omiansa joutumaan yleiseen käytäntöön.

Kanslioissa ja virastoissa on *vakansseja*. Ne olkoot suomeksi *avovirkoja* tai *avotoimia* — itsestään tarjoutuvia vastineita, jotka eivät kaipaa perusteluja. — Silti ne ovat sanakirjoissa olemattomia, vain *virka-avonaisuus* ja sen sellaista tavataan. Että *vakanssia* käytetään aivan väärin virkaakin merkitsemään, siitä on Virittäjässä joskus huomautettu, ja sitä asiaa käsitellään jälleen perusteellisesti Vir. 1949, s. 257.

Naisten keksimäksi olisi myös sopinut modistin suomalainen vastine, koska modisti tarkoittaa naisten muotitavaraan valmistajaa ja kauppaajaa, eritoten hattukauppiasta. Kuitenkin *kuosittaja*, modistin kätevä suomalainen vastine, on miesarkkitehdistä lähtöisin. Sana on Toivo Salervon tekaisema.

Annuloida, tehdä mitättömäksi, voidaan suomentaa *mityyttää*. Sen oikeutusta voidaan perustella seuraavasti:

Kirjakielen *mitätön* on eteläpohjalaisessa murremuodossaan *mitön* (oik. *mitöön*).

Niinkuin *voimaton*, *malttamaton*, *rahaaton* -adjektiiveista johtuvat substantiivit *voimattomuus*, *malttamattomuus*, *rahattomuus*, niin *mitön* -muodosta saadaan *mittömyys*.

Koska edelleen *voimattomuus*, *malttamattomuus* -muodoista saadaan karjalassa *voimatus*, *malttamatus*, jonkalaisia muotoja tunnetaan Kalevalassakin:

Kalatuutta Kauko itki,

Lemminkäinen leivätyyttä,
niin *mittömyys* -muotoa vastaa *mityyys*.

Ja vihdoin aivan niinkuin *hauskuus*, *vakuus*, *orjuus* -muodoista saadaan *hauskuuttaa*, *vakuuttaa*, *orjuuttaa*, niin *mityyys* -muodosta saadaan *mityyttää*. Siis: *setelit mityytetään*. Näin säästyään onnetontamasta kieltä rumalla *mitätöntää* -tyypillä.

Lopuksi vielä eräästä mityytettävästä uudissanasta.

Mityytetty on *kaulain* mankelin vastineena ja moni muu heikkohenkisenä syntynyt ehdotelma. Mutta arveluttavin kaikista uudissanoista on *keho* elävän ruumiin nimenä. Tässä uudistus ei enää tuo enemmän tai vähemmän tarpeellista lisää kieleen, vaan arkailematta kajoaa siihen, minkä vuosisatainen käytäntö on pyhittänyt, iskien siten itse elävän kielien hermoon. On järkyttävää ajatella sydänmaan kristikansalla veisuutettavan: Mun sieluni ja kehoni Sä Herra ota suojaasi. Siksi onkin harvinaisen laajalti tuo tulokas herättänyt myrtymistä, niin monissa kielimiehissä kuin lääkäreissä, sairaanhoitajissa, vieläpä urheilun johtomiehissä (kouluneuvos Vartia). Kun on saatu tieto siitä, että Suom. Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunta on asettunut puoltamaan *ruumiin* käyttöä tähänastiseen tapaan sekä elä-

vän että kuolleen ruumiin nimenä ja *kehon* käyttämistä nimenomaan lääkäripiireissä, milloin tahdotaan korostaa, että on kysymys elävästä ruumiista, niin

asia on ratkennut melko hyvin ja se voidaan poistaa päiväjärjestyksestä. Mutta sitkeähenkinen se peijooni näyttää olevan.

M. AIRILA